

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Харитонов Євген Олегович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 1; т. 2 (у співав. з Ткаличем М. О.); т. 3; т. 6 (у співав. з Толмачевською Ю. О.); т. 14 (у співав. з Харитоновною О. І.); т. 45 пит. 1, 4–7; т. 45 пит. 15 (у спів. зі Спасовою К. І.), т. 46 пит. 1–6, 10–11; т. 48.

Давидова Ірина Віталівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 7, 8, 10.

Голубєва Неллі Юріївна – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, зав. кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 12, 20, 22; т. 23 пит. 3–7; т. 24, 27, 33, 34, 35; т. 45 пит. 2–3.

Сафончик Оксана Іванівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 9, 13, 36.

Харитонова Олена Іванівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 14 (у співав. з Харитоновим Є. О.); т. 16, 17, 18; т. 19 (у співав. з Галуповою Л. І., Мартинюком І. В.).

Чанишева Аліна Рашидівна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 21 пит. 8; т. 23 пит. 1–2.

Адаховська Надія Сергіївна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 25, 26.

Бабич Ірина Григорівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 40.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 29, 30; т. 42 (у співав. з Ващаком В. А.).

Гончаренко Владислава Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 21 пит. 1–7; т. 28, 32.

Завальнюк Сергій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 15.

Зубар Володимир Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 5.

Калітенко Оксана Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 4.

Кривенко Юлія Василівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 37, 41.

Матійко Микола Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 44.

Некіт Катерина Георгіївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 11.

Омельчук Олександр Сергійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 31.

Орзіх Юрій Геннадійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», приватний нотаріус Лиманського РНО Одеської області, член Комісії з міжнародного співробітництва Нотаріальної палати України, член Комісії з деонтології нотаріату Міжнародного союзу латинського нотаріату: т. 47 пит. 1–2, 6.

Ткалич Максим Олегович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Запорізького національного університету: т. 2 (у співав. з Харитоновим Є. О.).

Токарева Віра Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 38, 43.

Фасій Богдан Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 39; т. 45 пит. 12–14, 16.

Ващак Владислав Анатолійович – аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 42 (у співав. з Берназ-Лукавецькою О. М.).

Галупова Лариса Ігорівна – асистент кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 19 (у співав. з Харитоновою О. І., Мартинюком І. В.).

Мартинюк Іван Вікторович – асистент кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 19 (у співав. з Харитоновою О. І., Галуповою Л. І.).

Зінкевич Юлія Євгенівна – аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 46 пит. 7–9; т. 47 пит. 5.

Орзіх Вікторія Марківна – аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», приватний нотаріус Одеського міського нотаріального округу: т. 47 пит. 3–4, 7.

Спасова Катерина Іванівна – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 45 пит. 8–11, пит. 15 (у спів. з Харитоновим Є. О.), 17.

Толмачевська Юлія Олегівна – аспірантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: т. 6 (у співав. з Харитоновим Є. О.).

ЗМІСТ

Тема 1. Цивільне право в системі права України	15
1.1. Поняття та предмет цивільного права як галузі права	15
1.2. Принципи цивільного права	16
1.3. Система цивільного права	17
Тема 2. Джерела цивільного права України	18
2.1. Цивільне законодавство України: поняття та структура	18
2.2. Договір як джерело цивільного права. Акти цивільного законодавства й договір	19
2.3. Звичай як джерело цивільного права. Звичаї ділового обороту.	20
2.4. Міжнародні договори як джерела цивільного права	21
Тема 3. Цивільні правовідносини	22
3.1. Поняття та елементи цивільних правовідносин	22
3.2. Класифікація цивільних правовідносин	25
3.3. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин	27
Тема 4. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин	31
4.1. Поняття фізичної особи	31
4.2. Цивільна правоздатність фізичної особи	32
4.3. Цивільна дієздатність фізичної особи: поняття і види	33
4.4. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною	34
4.5. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Визнання фізичної особи зниклою безвісті. Оголошення фізичної особи померлою	36
4.6. Опіка та піклування над фізичною особою	38
Тема 5. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин	40
5.1. Поняття та ознаки юридичної особи	40
5.2. Види та організаційно-правові форми юридичних осіб	41
5.3. Порядок створення юридичної особи. Установчі документи юридичних осіб	42
5.4. Правосуб'єктність юридичної особи та порядок її реалізації	43
5.5. Припинення юридичної особи	44
5.6. Підприємницькі товариства: поняття та види	46
5.7. Непідприємницькі товариства: поняття та види	48
Тема 6. Об'єкти цивільних прав	49
6.1. Поняття об'єктів цивільних прав та їх оборотоздатність	49
6.2. Речі як об'єкти цивільних прав: поняття, класифікація	50
6.3. Гроші як об'єкти цивільних прав. Валютні цінності	52

6.4.	Майно, майнові права. Підприємство як єдиний майновий комплекс	53
6.5.	Інформація як об'єкт цивільних правовідносин.	54
6.6.	Цінні папери як об'єкти цивільних прав.	55
6.7.	Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав.	56
	Тема 7. Правочини	58
7.1.	Поняття та види правочину.	58
7.2.	Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину.	60
7.3.	Форма правочину та правові наслідки її недодержання.	60
7.4.	Недійсні правочини, їх юридична природа та види.	62
7.5.	Загальні правові наслідки недійсності правочину. Правові наслідки недійсності окремих частин правочину.	63
7.6.	Правові наслідки вчинення недійсних правочинів.	64
	Тема 8. Представництво в цивільному праві	64
8.1.	Поняття та підстави представництва.	64
8.2.	Повноваження представника. Правові наслідки вчинення правочинів з перевищенням повноважень представником.	66
8.3.	Види представництва.	68
8.4.	Довіреність: поняття, види, форма.	68
8.5.	Припинення представництва за довіреністю.	70
	Тема 9. Строки та терміни в цивільному праві. Позовна давність.	71
9.1.	Поняття та види строків і термінів у цивільному праві.	71
9.2.	Способи визначення строків і термінів. Порядок обчислення строків.	74
9.3.	Поняття та види позовної давності.	76
9.4.	Початок перебігу позовної давності.	78
9.5.	Зупинення та переривання перебігу позовної давності.	79
9.6.	Наслідки спливу позовної давності.	81
9.7.	Вимоги, на які позовна давність не поширюється.	82
	Тема 10. Особисті немайнові права фізичної особи.	84
10.1.	Поняття та зміст особистого немайнового права.	84
10.2.	Види особистих немайнових прав.	84
10.3.	Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи.	86
10.4.	Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.	87
10.5.	Захист особистих немайнових прав.	88
	Тема 11. Право власності. Загальні положення	89
11.1.	Поняття та зміст права власності.	89
11.2.	Об'єкти та суб'єкти права власності.	90

11.3.	Здійснення права власності	92
11.4.	Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна	93
	Тема 12. Набуття та припинення права власності	94
12.1.	Підстави набуття права власності: загальна характеристика	94
12.2.	Набуття права власності на новостворене майно та об'єкти незавершеного будівництва, на перероблену річ, за договором; на безхазяйну річ; на знахідку; на бездоглядну домашню тварину; на скарб; за набувальною давністю	95
12.3.	Підстави припинення права власності: загальна характеристика	101
12.4.	Відмова від права власності. Припинення права власності особи на майно, яке не може їй належати. Реквізиція. Конфіскація	102
	Тема 13. Право спільної власності	104
13.1.	Поняття і види права спільної власності	104
13.2.	Право спільної часткової власності: поняття, суб'єкти, підстави виникнення. Визначення часток у праві спільної часткової власності	106
13.3.	Здійснення права спільної часткової власності	107
13.4.	Право переважної купівлі частки у праві спільної часткової власності	109
13.5.	Припинення права спільної часткової власності	110
13.6.	Право спільної сумісної власності: поняття, суб'єкти, підстави виникнення	112
13.7.	Здійснення права спільної сумісної власності	113
13.8.	Припинення права спільної сумісної власності	114
	Тема 14. Захист права власності	116
14.1.	Засади захисту права власності	116
14.2.	Віндикаційний позов	117
14.3.	Негаторний позов	119
14.4.	Визнання права власності	121
14.5.	Інші способи захисту права власності	122
	Тема 15. Речові права на чуже майно	124
15.1.	Загальна характеристика речових прав на чуже майно	124
15.2.	Право володіння чужим майном	125
15.3.	Право користування чужим майном (сервітут)	126
15.4.	Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис)	128
15.5.	Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій)	129
	Тема 16. Право інтелектуальної власності: загальні положення	130
16.1.	Поняття права інтелектуальної власності	130
16.2.	Об'єкти та суб'єкти права інтелектуальної власності	131

16.3.	Підстави виникнення (набуття) та зміст прав інтелектуальної власності	133
16.4.	Захист права інтелектуальної власності	137
	Тема 17. Авторське право та суміжні права	138
17.1.	Поняття та об'єкти авторського права	138
17.2.	Суб'єкти авторського права. Співавторство	139
17.3.	Виникнення авторського права	141
17.4.	Особисті немайнові права автора	142
17.5.	Майнові права інтелектуальної власності на твір, строки їх чинності	143
17.6.	Випадки правомірного використання твору без згоди автора	144
17.7.	Поняття та об'єкти суміжних прав	147
17.8.	Суб'єкти суміжних прав	148
17.9.	Виникнення суміжних прав	149
17.10.	Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав, строки їх чинності	150
17.11.	Захист авторського і суміжних прав	150
	Тема 18. Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок	153
18.1.	Поняття та ознаки винаходу, корисної моделі, промислового зразка	153
18.2.	Суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок	155
18.3.	Засвідчення набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок	156
18.4.	Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Строк їх чинності	156
18.5.	Припинення чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок	159
	Тема 19. Право інтелектуальної власності на комерційне найменування, торговельну марку	160
	Тема 20. Загальні положення про зобов'язання	163
20.1.	Поняття зобов'язання та підстави його виникнення	163
20.2.	Сторони та треті особи у зобов'язанні. Заміна сторін у зобов'язанні	165
20.3.	Виконання зобов'язання	168
	Тема 21. Забезпечення виконання зобов'язань	171
21.1.	Загальні положення про забезпечення виконання зобов'язання	171
21.2.	Неустойка. Правові наслідки сплати (передання) неустойки	172
21.3.	Порука. Правові наслідки порушення зобов'язання, забезпеченого порукою	173
21.4.	Гарантія. Правові наслідки порушення зобов'язання, забезпеченого гарантією	174

21.5.	Завдаток. Правові наслідки порушення зобов'язання, забезпеченого завдатком.	175
21.6.	Застава: поняття, предмет, види, підстави виникнення і припинення. Правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою.	175
21.7.	Притримання.	177
21.8.	Довірча власність: поняття, об'єкти, підстави виникнення і припинення.	178
	Тема 22. Припинення зобов'язань.	181
22.1.	Припинення зобов'язання виконанням. Припинення зобов'язання неможливістю його виконання.	181
22.2.	Припинення зобов'язання переданням відступного.	182
22.3.	Припинення зобов'язання зарахуванням.	183
22.4.	Припинення зобов'язання за домовленістю сторін. Новація. Прощення боргу.	183
22.5.	Припинення зобов'язання поєднанням боржника і кредитора в одній особі.	185
22.6.	Припинення зобов'язання за смерті фізичної особи, ліквідацією юридичної особи.	185
	Тема 23. Порушення зобов'язань. Цивільно-правова відповідальність.	186
23.1.	Поняття порушення зобов'язання.	186
23.2.	Правові наслідки порушення зобов'язання.	186
23.3.	Поняття та ознаки цивільно-правової відповідальності.	188
23.4.	Види цивільно-правової відповідальності.	189
23.5.	Форми цивільно-правової відповідальності.	191
23.6.	Умови цивільно-правової відповідальності.	192
23.7.	Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.	194
	Тема 24. Загальні положення про договір.	196
24.1.	Поняття та види договору.	196
24.2.	Свобода договору та її межі.	198
24.3.	Зміст договору.	199
24.4.	Укладення договору.	200
24.5.	Зміна або розірвання договору.	201
	Тема 25. Договір купівлі-продажу: загальні положення.	203
25.1.	Поняття та юридична характеристика договору купівлі-продажу, його види.	203
25.2.	Сторони договору купівлі-продажу, їхні права і обов'язки.	204
25.3.	Істотні умови договору купівлі-продажу. Предмет договору. Ціна товару.	205
	Тема 26. Окремі види договору купівлі-продажу.	206
26.1.	Договір роздрібною купівлі-продажу.	206
26.2.	Договір поставки.	208

26.3. Договір міни (бартеру)	209
Тема 27. Договір дарування	211
27.1. Поняття та юридична характеристика договору дарування, його види	211
27.2. Сторони договору дарування, їхні права та обов'язки	212
27.3. Предмет договору дарування. Прийняття дарунку	213
27.4. Розірвання договору дарування	214
27.5. Договір про пожертву	214
Тема 28. Договори ренти та довічного утримання (догляду)	215
28.1. Поняття та юридична характеристика договору ренти	215
28.2. Сторони договору ренти	217
28.3. Передання майна під виплату ренти. Форма й розмір ренти, строк її виплати	218
28.4. Розірвання договору ренти	221
28.5. Поняття та юридична характеристика договору довічного утримання (догляду)	222
28.6. Сторони договору довічного утримання (догляду). Обов'язки набувача за договором довічного утримання (догляду)	223
28.7. Припинення договору довічного утримання (догляду)	224
Тема 29. Договір найму (оренди)	225
29.1. Поняття та юридична характеристика договору найму (оренди)	225
29.2. Сторони договору найму (оренди), їхні права та обов'язки	226
29.3. Істотні умови договору найму (оренди). Предмет договору найму (оренди). Плата за користування майном. Строк договору найму (оренди)	228
29.4. Припинення договору найму (оренди)	229
Тема 30. Окремі види договору найму (оренди)	230
30.1. Договір прокату	230
30.2. Договір найму (оренди) земельної ділянки	232
30.3. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди	233
30.4. Договір найму (оренди) транспортного засобу	234
30.5. Договір лізингу	235
Тема 31. Договір найму (оренди) житла	237
31.1. Поняття та юридична характеристика договору найму (оренди) житла	237
31.2. Сторони договору найму (оренди) житла, їхні права та обов'язки. Особи, які постійно проживають із наймачем. Тимчасові мешканці	238
31.3. Істотні умови договору найму (оренди) житла. Предмет договору найму (оренди) житла. Плата за користування житлом. Строк договору найму (оренди) житла	239
31.4. Розірвання договору найму (оренди) житла	240

Тема 32. Договір позички	242
32.1. Поняття та юридична характеристика договору позички.	242
32.2. Сторони договору позички, їхні права та обов'язки.	242
32.3. Розірвання договору позички.	245
Тема 33. Договір підряду	246
33.1. Поняття та юридична характеристика договору підряду, його види.	246
33.2. Сторони договору підряду, їхні права та обов'язки. Генеральний підрядник і субпідрядник	247
33.3. Істотні умови договору підряду. Предмет договору підряду. Ціна роботи. Строк виконання роботи.	249
Тема 34. Окремі види договору підряду	251
34.1. Договір побутового підряду.	251
34.2. Договір будівельного підряду.	252
34.3. Договір підряду на проектні та пошукові роботи.	253
Тема 35. Договір про надання послуг: загальні положення	254
35.1. Поняття та юридична характеристика договору про надання послуг.	254
35.2. Виконання договору про надання послуг.	256
35.3. Плата за договором про надання послуг.	256
35.4. Відповідальність виконавця за порушення договору про надання послуг.	257
Тема 36. Договори в сфері надання транспортних послуг	258
36.1. Поняття та юридична характеристика договору перевезення вантажу.	258
36.2. Сторони договору перевезення вантажу, їхні права та обов'язки.	261
36.3. Поняття та юридична характеристика договору перевезення пасажирів та багажу.	263
36.4. Сторони договору перевезення пасажирів та багажу, їхні права та обов'язки.	264
36.5. Договір чартеру (фрахтування).	267
36.6. Договір транспортного експедирування.	268
Тема 37. Договір зберігання	272
37.1. Поняття та юридична характеристика договору зберігання, його види.	272
37.2. Сторони договору зберігання, їхні права та обов'язки. Професійний зберігач.	274
37.3. Відповідальність зберігача за втрату (нестачу) чи пошкодження речі.	276
37.4. Зберігання на товарному складі.	276
37.5. Спеціальні види зберігання.	278
37.6. Договір охорони.	282

Тема 38. Договір страхування	284
38.1. Поняття та юридична характеристика договору страхування	284
38.2. Сторони договору страхування, їхні права та обов'язки	285
38.3. Істотні умови договору страхування	286
38.4. Відмова від здійснення страхової виплати	287
38.5. Припинення договору страхування	288
Тема 39. Договір доручення. Договір комісії. Договір управління майном	289
39.1. Поняття та юридична характеристика договору доручення	289
39.2. Сторони договору доручення, їхні права та обов'язки	290
39.3. Припинення договору доручення	292
39.4. Поняття та юридична характеристика договору комісії	293
39.5. Сторони договору комісії, їхні права та обов'язки	294
39.6. Поняття та юридична характеристика договору управління майном.	295
39.7. Істотні умови договору управління майном	296
39.8. Сторони договору управління майном, їхні права та обов'язки	298
39.9. Припинення договору управління майном	299
Тема 40. Договір позики. Кредитний договір	300
40.1. Поняття та юридична характеристика договору позики	300
40.2. Сторони договору позики, їхні права та обов'язки	301
40.3. Поняття та юридична характеристика кредитного договору	303
40.4. Сторони кредитного договору, їхні права та обов'язки	304
40.5. Проценти за кредитним договором	305
Тема 41. Договір банківського вкладу. Договір банківського рахунка	306
41.1. Поняття та юридична характеристика договору банківського вкладу (депозиту).	306
41.2. Сторони договору банківського вкладу (депозиту), їхні права та обов'язки	308
41.3. Проценти на банківський вклад	309
41.4. Поняття та юридична характеристика договору банківського рахунка	309
41.5. Сторони договору банківського рахунка, їхні права та обов'язки	310
41.6. Розірвання договору банківського рахунка	311
Тема 42. Договір факторингу	312
42.1. Поняття та юридична характеристика договору факторингу	312
42.2. Предмет договору факторингу	314
42.3. Сторони договору факторингу, їхні права та обов'язки	315

Тема 43. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	316
43.1. Загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, їх види.	316
43.2. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності.	317
43.3. Ліцензійний договір.	317
43.4. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.	319
43.5. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.	319
43.6. Договір комерційної концесії.	319
Тема 44. Договір про спільну діяльність	321
44.1. Загальна характеристика договору про спільну діяльність.	321
44.2. Договір простого товариства.	322
Тема 45. Недоговірні зобов'язання	325
45.1. Поняття та види недоговірних зобов'язань.	325
45.2. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу.	327
45.3. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу.	328
45.4. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.	329
45.5. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.	330
45.6. Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи.	331
45.7. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.	333
45.8. Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду.	335
45.9. Підстави відповідальності з завдану моральну шкоду.	336
45.10. Способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого. Врахування вини потерпілого і матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоду, при вирішенні питання про відшкодування шкоди.	337
45.11. Відшкодування шкоди, завданої при здійсненні особою у разі здійснення нею права на самозахист та в стані крайньої необхідності.	339
45.12. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою. Відшкодування шкоди, завданої органами публічної влади, їх службовими чи посадовими особами.	341
45.13. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.	341
45.14. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми, недієздатними фізичними особами, фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена, та фізичними особами, які не усвідомлювали значення своїх дій та (або) не могли керувати ними.	343

45.15. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.	344
45.16. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.	345
45.17. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).	347
Тема 46. Загальні положення про спадкування.	348
46.1. Поняття спадкування. Підстави спадкування.	348
46.2. Спадщина, її склад. Права та обов'язки, що не входять до складу спадщини.	351
46.3. Час і місце відкриття спадщини.	352
46.4. Спадкоємці. Право на спадкування. Усунення від права на спадкування.	354
46.5. Поняття заповіту. Види заповітів. Право на заповіт.	356
46.6. Право на обов'язкову частку в спадщині.	358
46.7. Зміст заповіту. Заповідальний відказ. Покладення на спадкоємця інших обов'язків.	359
46.8. Форма заповіту. Посвідчення заповіту.	362
46.9. Право заповідача на скасування та зміну заповіту. Недійсність заповіту.	366
46.10. Черговість спадкування за законом.	367
46.11. Спадкування за правом представлення.	370
Тема 47. Здійснення права на спадкування. Виконання заповіту. Оформлення права на спадщину.	372
47.1. Прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини.	372
47.2. Право на відмову від прийняття спадщини. Правові наслідки відмови від прийняття спадщини.	374
47.3. Перехід права на прийняття спадщини (спадкова трансмісія).	375
47.4. Відумерлість спадщини.	376
47.5. Поділ та перерозподіл спадщини між спадкоємцями.	377
47.6. Виконання заповіту.	379
47.7. Оформлення права на спадщину.	380
Тема 48. Спадковий договір.	381
48.1. Поняття спадкового договору. Сторони в спадковому договорі.	381
48.2. Особливості спадкового договору з участю подружжя.	384
48.3. Забезпечення виконання спадкового договору.	385

Тема 1. Цивільне право в системі права України

1.1. Поняття та предмет цивільного права як галузі права

Поняття «цивільне право» може вживатися в декількох значеннях: галузь права, система законодавства, частина науки про право, навчальна дисципліна. Однак визначальним є розуміння цивільного права як галузі права.

У цьому сенсі Цивільне право може бути визначене як сукупність концепції, ідей (принципів) та правових норм, що встановлюють на засадах диспозитивності, юридичної рівності та ініціативи сторін, підстави придбання та порядок реалізації й захисту прав та обов'язків фізичними та юридичними особами, а також соціальними утвореннями, що виступають, як суб'єкти немайнових та майнових (цивільних) відносин, з метою задоволення матеріальних і духовних потреб приватних осіб та захисту їх інтересів.

Концепція галузі права – це провідна ідея, на якій ґрунтується визначення сутності та змісту відповідних правових явищ, що охоплюються відповідною галуззю.

У процесі дискусій щодо поняття та сутності цивільного права України концепція останнього формується на основі європейських уявлень про приватне право, що ґрунтується на рецепції римського приватного права, яке є першоджерелом більшості західних кодифікацій, з коригуванням відповідно до національних уявлень про окремі інститути (А. Довгерт, Є. Харитонов).

Головні риси концепції цивільного права України у сучасному його розумінні виглядають таким чином.

1. Цивільне право України за своєю сутністю є приватним правом, що охоплює всі відносини за участю приватної особи – як майнові, так і немайнові.

2. «Приватна особа» є основною категорією цивільного права. На захист прав такої особи спрямовані всі інститути цивільного права.

3. Усі особи, та інші учасники цивільних відносин є рівними у цих відносинах.

4. Цивільне право України виходить з можливості всебічної цивільно-правової охорони немайнових відносин.

5. Ядром цивільного права/законодавства України є Цивільний кодекс, котрий за своєю сутністю є кодексом приватного права і призначений регулювати всю сукупність відносин у даній сфері.

6. При регулюванні цивільних відносин використовуються як приватноправові, так і публічно-правові засоби.

7. У визначенні засобів цивільно-правового регулювання перевага надається договорам перед актами законодавства.

Цивільне право є проявом приватного права на рівні національних правових систем, виступаючи тут як галузь національного права.

Оскільки на цьому рівні на зміну елементарному поділу права на приватне і публічне приходять більш складна класифікація, виникає потреба використання більшої кількості критеріїв розмежування галузей права, особливо тих, що мають деяку подібність.

Критеріями виокремлення цивільного права, як галузі національного права, є його предмет, метод, принципи (засади) правового регулювання, а також функції, які на нього покладаються.

1.2. Принципи цивільного права

Принципи (засади) цивільного права – це фундаментальні ідеї, згідно з якими здійснюється регулювання відносин, що складають предмет цивільного права.

У вітчизняній юриспруденції у найбільш загальному вигляді принципи права характеризують як керівні засади (ідеї), що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Значення принципів права полягає у тому, що вони в стислому вигляді концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, «обличчям» (Юридична енциклопедія: Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Т. 5. 2003).

Галузі та інститути приватного права побудовані на принципах: 1) автономії (це означає, що суб'єкти вільно здійснюють свої права; не допускається втручання в їх справи або ж протидія їм); 2) добровільності (суб'єкт сам несе відповідальність за виконання своїх обов'язків, відповідає за ними своїм майном, грошима тощо); 3) юридичної рівності (виражається у вільному волевиявленні і його оцінці, що дорівнює іншим); 4) диспозитивності; 5) координації; 6) загального дозволу; 7) правового захисту приватного інтересу та ін. (Колодій А. М.)

Разом із тим, у ст. 3 ЦК України йдеться про «Загальні засади цивільного законодавства», до яких належать: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність. При цьому, судячи з формулювань, ст. 3 ЦК України, наведений у ній перелік загальних засад цивільного законодавства, є вичерпним.

Отже, як впливає зі ст. 3 ЦК України, засадами цивільного права (законодавства) України визнаються:

1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини. Це означає вимогу забезпечення свободи особистості, яку іноді іменують «суверенітетом особистості», вкладаючи в це поняття можливість індивіда визначати тип і характер поведінки, своє місце в суспільстві у системі цивільних відносин за власним розсудом;

2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом. Цей принцип означає, що правова охорона власності забезпечується усім власникам, незалежно від її форм та видів. Разом з тим, власник може бути позбавлений свого права, наприклад, у випадку реквізиції, конфіскації майна за вироком суду, вилучені майна у інших випадках, передбачених ст. 350–354 ЦК України;

3) свобода договорів. Вона полягає у визнанні за суб'єктом цивільного права можливості укласти договори (або утримуватися від укладення договорів) і визначати їх зміст на свій розсуд відповідно до досягнутої з контрагентом домовленості;

4) свобода підприємницької діяльності, не забороненої законом, означає закріплення у законодавчому порядку загального правила про право зайняття підприємницькою діяльністю, а також встановлення юридичних гарантій реалізації цього права. Ст. 3 ЦК розмежовує підприємницьку діяльність, заборонену законом, і підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Перша з них є правопорушенням і тому не входить до сфери цивільно-правового регулювання. Що ж стосується підприємницької діяльності, яка не заборонена

законом, то право займатися нею є однією з важливих засад цивільного законодавства України;

5) принцип судового захисту цивільного права та інтересу. Цей принцип цивільного права ґрунтується, передусім, на положенні Конституції України, згідно якому правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають в державі (ст. 124 Конституції України). При цьому судовий захист можливий як щодо тих цивільних прав, що прямо вказані у ЦК України, так і відносно тих, що сліднують з норм Конституції України чи іншого закону (Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»).

Судам підвідомчі усі спори про захист прав і свобод фізичних осіб. Суд не має право відмовити особі в прийнятті позовної заяви або скарги, наприклад, на тій підставі, що його вимоги можуть бути захищені в іншому порядку.

Проте, слід мати на увазі, що реалізація принципу судового захисту цивільного права та інтересу не означає встановлення вимоги звернення за захистом виключно до суду. Наприклад, згідно зі ст. 17–19 ЦК України захист цивільних прав та інтересів може здійснюватися органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, нотаріусом, а також власними силами у порядку самозахисту. Спір про порушене цивільне право може бути вирішений також третейськими судами, котрі створюються за домовленістю суб'єктів відповідних цивільних відносин;

6) вимога справедливості, добросовісності та розумності цивільного права (законодавства) практично виражається у встановленні його нормами рівних умов для участі усіх осіб у цивільних відносинах; закріпленні можливості адекватного захисту порушеного цивільного права або інтересу; поєднання створення норм, спрямованих на забезпечення реалізації цивільного права, з шануванням прав і інтересів інших осіб, моралі суспільства тощо.

Характеристику цивільного права, як галузі національного права, доповнюють перелік його функцій і внутрішня система побудови.

1.3. Система цивільного права

Система цивільного права – систематизована сукупність його елементів (цивільно-правових норм, інститутів, підгалузей або розділів), розташованих у послідовності та ієрархії, що визначаються внутрішньою логікою даної галузі.

Варто зазначити, що в літературі з цивільного права при характеристиці внутрішньої побудови (розміщення норм) цієї галузі йдеться як про «систему», так і про «структуру» цивільного права.

В найпростішому вигляді поняття «структура цивільного права» можна визначити як сукупність норм, що об'єднані в правові інститути або існують самостійно і знаходяться у певному ієрархічному взаємозв'язку.

Проте на сучасному етапі розвитку цивільного права його структура ускладнюється, в зв'язку з чим звертається увага на необхідність враховувати існування не тільки інститутів, але й підгалузей цивільного права.

Перевага цієї позиції полягає в тому, що вона дозволяє уникнути непорозумінь, що можуть виникнути внаслідок вживання однакових термінів: наприклад, «інститут зобов'язань» та «інститут договору», «інститут спадкування» та «інститут